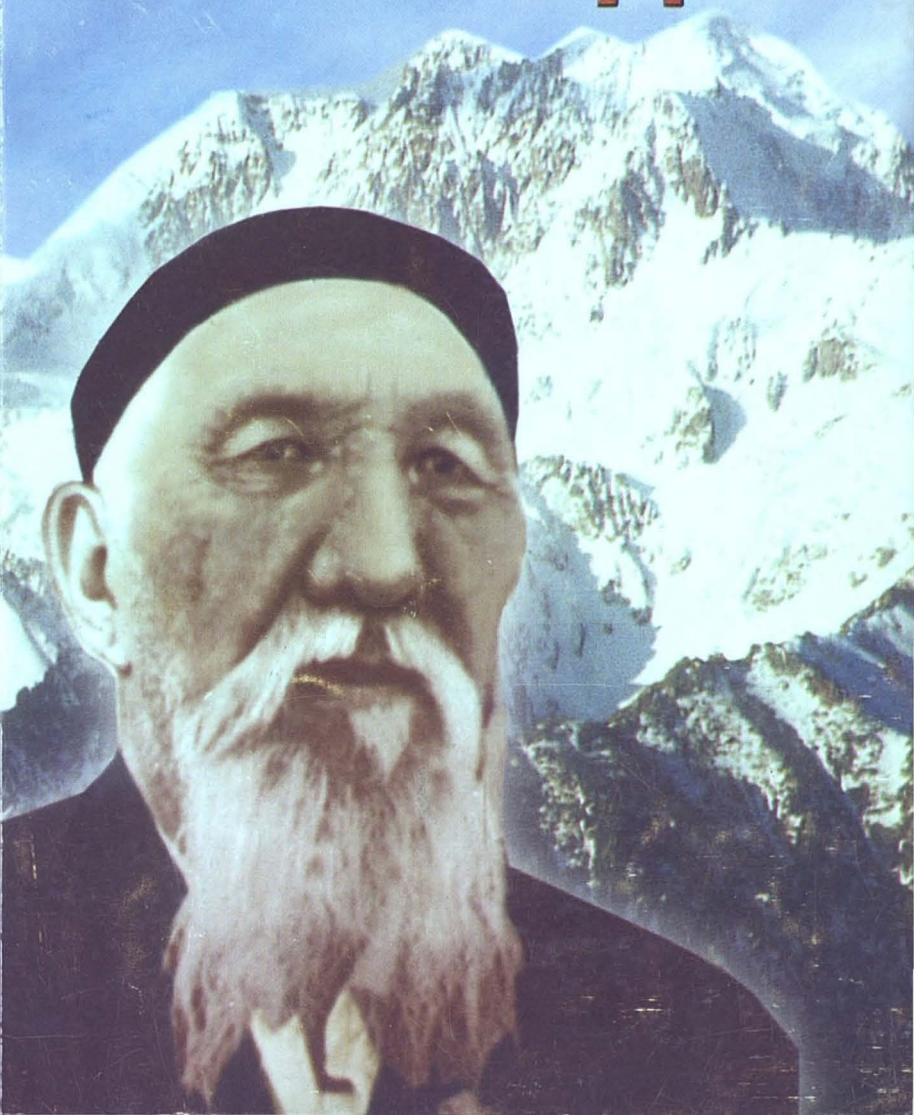

ЕКІ КЕНЕН ТУМАЙДЫ

Аты аңызға айналған

Мен Кенеп Әзірбаевтың даңқы жер жарған, абыройы асқан, аңызға айналған кезінде он жыл бойы жанында болғанымды, өз аузынан Отап, халық, ынтымақ, адамгершілік туралы батал сөздерін құлағыммен естіп, көзінің тірісінде ол кісі туралы біраз мақала-зерттеулер жазып, телехабарлар өткізгенімді, сөйтіп ризашылығын, батасын алғанымды өзіме үлкен бақыт санаймын.

Баласындай әлпештеп, інісіндей қастерлеп, кейде тіпті құрдасындай өзілдеп отыратын. Араға аз күн түссе, айлар араласпағандай, көптен көріспегендей, жылдар жолығыспағандай, сағынысып ұшырасатын. Мұндайда Кенекең мейірбан, кең құшағына алып, маңдайдан иіскеп қана қоятын. Сонда аппақ сақалы желбіреген тірі аруақтың құшағында тұрғандай сезінетінсің. Жалпы, үлкен болсын, кіші болсын, ол кісінің біреумен әдеттегідей сілкілесіп қол алысып жатқанын: шылпылдатып я ауыздан, я беттен сүйіп жатқанын тіпті көрген емеспін. Сәлемдесуінде үлкен парасат, салмақ, сабырлылық, өзіне ғана тән бір салтанат болатын.

— Бас салып сүю әбестік. Адамның лебі болады, жақсы көрсең, сағынсаң, құшағыңа ал, арқасынан қақ, маңдайынан иіске — деп, отырушы еді жарықтық. Осынысы маған әдептіліктің, мәдениеттіліктің ғасырлар бойы қырда қалыптасқан дала мектебі тәрізді көрінетін.

— Өнерпаздың еншісі ел ішінде деген емес пе, заманында алып та, беріп те жүрдім, оң қолыммен алып, сол қолыммен бердім. Екі жүзді алаяқты, жан аяр жалқауды, жағымпаз жылпосты жек көрдім. Өсек-өтірік айтқаным жоқ, қулық-қиянат жасағаным жоқ, ораза-намаз ұстағаным жоқ, онан өзгенін бәрін істедім, — деген еді ақын бір сөзінде.

Шынында да Кенекен аз сөйлеп, көп тыңдайтын сабырлы, ұстамды, адамды ұлтына, руына, жасына бөлмейтін көпшіл, аңқылдаған ақкөңіл, сауықшыл, қонақжай, адал, таза, әділ кісі еді ғой. Көңілі түссе қатты құлайтын да, көңілі бір қалса, көндей қатып, сілтідей тынып, сараңнан да сараң боп тамбай қалатын. Ақынның бұл қасиеттері өлеңдерінен айқын көрінеді. Өте-мөте көңіл күйін білдіретін лирикаларынан анығырақ сеземіз.

Жауызға зорлық пенен ұрлық оңай,
 Өтірік, өсек-аяң, қулық оңай.
 Әділет, адалдықпен жұмысы жоқ,
 Шындықтан тез үйренер сұмдық оңай.
 Баз адам қара жүрек, қара ниет,
 Қайдағы шаргейдікті көңілі сүйед.
 Басының бадырайған мінін білмей,
 Біреудің кемшілігін қайдан білед.
 Кей адам ешбір тоймас, құйсаң толмас,
 Қақпанға ондай адам түспей қоймас,
 Әділ жұрт ғасыр бойы сынап келген,
 Жақсының ел сыйлаған атын жоймас.

Кенекеннің өнерпаздық өмір жолы — өнеге мектебі туралы мен бұдан бұрындары жазғандарымда біраз әңгіме еткенмін. Бұл мақалада онда айтылмаған бірқатар жайларды — ақынның тоқсан, жүз жылдық тойларынан ойда қалғандарды: Жетісу жерінің сөз жүйріктері, жыр жампоздары туралы айтқан қайсыбір әңгіме-аманатын еске түсіріп, шама келгенше оқушыға жеткізуді жөн көрдік.

Кенен 1911 жылы "Әңгіме туралы" дейтін өлең шығарған:

Кейбіреу әңгіме айтса көп айтады,
 Аузыма ел қарасын деп айтады.
 Біреуге біреудікін ауыстырып,
 Дәлелсіз білмеген соң неге айтады.

Кейбіреу дәмді-тәтті сөз айтады,
 Кейбіреу құрт-малтасын езе айтады.
 Қызықсыз күнде айтылған бір әңгіме,
 Құлаққа мазасыз боп тез қайтады.

Кенекең біреудің сөзін біреуге ауыстырмай, әңгімені баппен, нақты, дәл, дәмді, тартымды етіп айтушы еді. Әңгіме арасында домбыраға Қордайдың жайлап ескен самалындай өзінің әдемі құлақ күйін шертіп қосып отырушы еді. Задында Кенекең тарихты, аңыз-әңгімені, шежірені жетік білетін және тамсандырып, қызықтырып дәлелімен айтатын аса әңгімеші кісі еді.

Алпысыншы жылдардың аяғында Кенекең қатты сырқаттанады. Сонда білімсіз бір емші: "Ақсақал, аз қимылдаңыз, көп жасайсыз" деп ақыл айтыпты. Сексеннен асқанша жайдақ атқа секіріп мініп жүре беретін ақкөңіл қайран ақын әлгі емшінің сөзіне иланып, қимылды азайтып, тез толысты да, денесі ауырлап, ауылдан ұзап, ешқайда шықпайтын болды. Сондықтан біз — қызы Төрткен, күйеу баласы Тасыған, келіні Мария төртеуміз — ақынға Алматыдан ат ізін суытпай жиі барып тұрдық.

Кенекең сонда көңілі түссе, заты қазақ, қырғыз өнерпаздары, көбіне Жетісу өңірінің бұрын-соңғы жыраулары, ақындары, жыршылары, шешендері, әншілері, күйшілері жөнінде аңыздай ғып ғажап әңгімелер айтушы еді. Соның бірқатарын мен қағазға түсіріп отырдым... Сонда көбірек әңгімелейтіндері Кебекбай, Бердібек, Ноғайбай, Бөлтірік шешендер, Сыпатай батыр, Дәуренсал, Тілеміс, Сарбас ақын, Байсерке күйші болатын. Балуан Шолақтың Жетісуға келгенін, ілесіп жүріп серінің өнерін үйренгенін де жырдай қылып айтушы еді. Ертеректе сол әңгімелердің біразын жинастырып "Аңыздар сыры" деген атпен әдебиетші Нысанбек Төреқұлов жеке кітапша етіп бастырып шығарды, бір қатарын біз де кезінде жариялаған болатынбыз. Неге екені белгісіз, сол өнерпаздардың көбі әлі жиналмай, зерттелмей жатыр, бүгінде оларды іздестіріп жүрген де ешкім көрінбейді.

Кенен Әзірбаев солардың бірінен жыраулықты, ақындықты, бірінен салдықты, әншілікті, бірінен шешендікті, енді бірінен күйшілікті үйренген. Мәселен, Кененнің Жамбыл сияқты күйші екендігін, оның өзі шығарған оннан астам күйлері болғандығын жалпы жұрт біле бермейді. Сонда Кенен бұл өнерді кімнен үйренген? Бұл ретте Кенекең ең алдымен Жетісу өңірінің атақты күйшісі Байсеркені атаушы еді.

Кенекеңнің айтуынша, жолаушылап келе жатқан Бердібек шешеннің құлағына күй естіледі. Тұра қалып тыңдаса, атақты күйші Байсерке Майбұлақты өрлеп күй тартып барады екен. Бердібектің жасы кіші.

— Ассалаумағалейкум, аға, — деп Байсеркеге сәлем беріпті, бірақ сәлемін алмапты. Соңынан ілесе берсе керек. Ұзақ жүріп, Майбұлақтың басына жеткенде ғана:

— Қарағым, қай баласың, “Ұран” күйдің басында кез боп ең, міне, жаңа аяқтадым, — деген екен. Не деген ғажап! Сонда қанша жер жүріп, арада қаншалықты мезгіл өтті екен, — деп ойлайсың.

Әзірге тарихта аты сақталып жеткен Жетісу күйшілерінің ең ұлысы да — Осы Байсерке. Ол күй шалғанда, тау теңселіп, бұлт көшіп, қанатты, тұяқты біткен тұра қалып тыңдайды екен. Көбіне аңыз-күйлер шығарып, олардың әрқайсысын сала-салаға бөліп тартады екен. Бізге жеткен күйлерінен “Ұран”, “Ат ойын”, “Қалипа Қалыш”, “Қоңыр”, “Жекпе-жек”, “Төрт қарға”, “Тұл қатын”, “Жетпіс бұтақ” аталады. “Жетпіс бұтақ” күйін, жыраулардың дастан-жыр айтқанындай, кешке бастап, ертеңіне аяқтайды екен.

Кененнің күйшілік өнерінде осы Байсеркенің әсер-ықпалы анық сезіледі. Кенен де көбіне аңыз-күйлер шығарған. Олар: “Сарбарпы”, “Алып қара құс”, “Ботан қалды, Қарқарау”, “Жаудан қашқан өгіз”, “Қызыл әскерге”. Солардың ішінде көбірек әрі жалықпай тартатыны “Құлақ күйі” еді. Кенекен ән, өлең шығарарда жыр кернеген абыздай, өзімен-өзі болып, оңаша толғанып, осы “Құлақ күйін” жалықпай ұзақ шертетін, қиялымен шарлап ой кезіп, өлең іздеп отырған Кенекен бір кезде қолын аспанға бұлғап шырқап ала жөнелетін. Сонда бізге осы “Құлақ күйі” ән, жыр, өлең тудыратын құдырет тәрізді көрінетін. Жоғарыда айтылған күйлерді белгілі композитор Борис Григорьевич Ерзакович пен оның көмекшісі Асқан Серікбаева екеуі жазып алып, өнеріміздің қымбат қазынасына айналдырды.

Қазақ халқының бағзы замандардан келе жатқан сан-салалы байтақ өнерінде ешбір елге ұқсамайтын ерекшеліктер, қасиеттер көп-ақ. Сол өнердің өзгеше бір қызықты саласын салсерілер құрайды. Олардың ең соңғы үздігі — Кенен Әзірбаев. Кенекен бұл ретте өзіне Дәурен салды ұстаз тұтатын. “Іленің арғы жағасына өткенде, Дәурен салдың белбеуінің бір ұшы Іленің бергі бетінде қалады екен” дейтін сөз ел ішінде әлі бар. Ол жайындағы бірқатар әңгімелерді белгілі жазушы, көрнекті журналист Балғабек Қыдырбекұлы айтады, көбірек, кенірек әңгімелейтін де Кенекеннің өзі еді:

Дәурен сал Жетісу, Әулиеата өңіріне, Оңтүстік өлкесіне данқы тегіс жайылған белгілі батыр, айтулы әнші, ит жүгіртіп, құс салған көпшіліктің сәні, салтанатты сері болса керек. Дәурен салдың данқын естіп, салдық салыстырамыз деп, бірдей киінген, бірдей ат мінген, әбден жасанған күрен төбел, қамысқұлақ, қаз мойын арғымақ мінген өздері жас алты сері іздеп келіпті. Дәурен сал алыстан келген алты салды ту бие сойып, қазы-қарта жал-жая, құймақ-қымыз беріп сыйлайды,

құрметтеп қонақ етеді. Олар да бар өнерін аямайды. Еліне қайтатын мезгіл жеткенде, алтауына ер-тұрманымен құлағын шашақтаған, құйрығына үкі таққан жез қоңыраулы алты арғымақ мінгізіп тұрып Дәурен сал:

— Кезінде азы-көпті салдық құрдым. Алыстан іздеп, ат арытып, тоздырып келіпсіңдер, бар мәзір осы, барға разы боласыңдар, — депті.

— Біріміз ойдан, біріміз қырдан, сізден салдығымызды асырамыз деп келіп едік, кісілігіңізде, жомарттығыңызда шек жоқ екен, ризамыз. Сізден үлгі алайық, біздің елді аралап қайтыңыз — депті әлгілер. Сонда Дәурен сал: "Сендер мен салдықты тастағанда кез болдыңдар. Салдықты он сегізімде бастадым, отыз жетімде тастадым" — дейді. Сонда алты сал бірдей шулап: "Себебі не? — деп сұрайды.

— Айтқан серт, алысқан қол бар еді. Салдықтан жеңілгенім жоқ, бір қыздан жеңіліп, тастап едім", — деген екен Дәурен сал. Алты сал мұның мәнісін сұрайды, сал түсіндіреді.

Қырғыздың екі ауылы ай жоқ, шай жоқ көшіп келіп Дулаттың Сусамыр, Меркі, Аспара жайлауына шаңырақ көтеріп, үйлерін тіге бастайды. Мұны естіп, оларды көшіргелі жолдастарын ертіп, салдық бұрмасын киіп, қырғи қара атқа мініп, Дәурен сал келеді. Екі жігіт шаңырақ көтеріп жатыр екен, тігіліп жатқан үйдің жанындағы көк шатырдан құндыз бөркін шекесіне қисайта киген күміс дауысты әсем қыз шығып, қонақтардың атын байлатып, ішке кіргізеді. Келген қонақтарды төрге отырғызып, дастарқан жайып, сырлы тегенеден алтын ожаумен сапырып бал қымыз құяды. Бұлар Дәуреннің салдық салтын, ел-жұртын сынағалы көшіп келген қырғыздың Қырмызы сал деген ерке қызының ауылы болса керек. Он саусағынан өнері тамған айтулы өнерпаз, байсалды, сабырлы сал Қырмызы салдықтың белгісі ретінде алтын алқа тағып, басына зср тақия киеді екен. Қомызын кер жорғанын әсем шалысындай, сүйіктей әдемі ақ саусағымен қағып тартады. Бір ауыз әзіл-қалжың айтыспай, жөн де сұраспай, сойған малына қарамай, қонақтар атқа қоныпты. Қыздар да үн-түңсіз қала береді.

Келе жатып ылғи ақтан түйе, боздан жылқы айдаған, ақ шатырдай киінген бақташы қартқа жолығады. Ол Қырмызының қойшысы екен, жөн сұрасады.

Бұл алты қабат Алатаудан асып қазақтың Дәурен салымен салдық салыстырғалы көшіп келген қырғыздан асқан Қырмызы салдың малы. Жасы он алтыда. Өзі ақын, өзі әнші. Сұлулығына — мінезі, ақылына — адамгершілігі сай, қолы ашық, жомарт, бір байдың ұлы да, қызы да — өзі ерке, еркін өсіп келеді, еркі өзінде. Жалғыз болған соң әке-шешесі еркекше

киндіріп, ұл баладай етіп өсірді. Асық атып, көкпар тартты, ит жүгіртіп, құс салды, жиын-тойда өлең-жыр айтып салдық құрып, серілікпен келеді. Он үш жасқа келгенде ата-анасына боз бие шалдыртып, той істетіп, шүлен тараттырып, ел-жұртқа қыз екенін әйгілетті, “Мені малға сатпаңдар. Өз еркіме жіберіңдер. Еркек болып көпке атым қалмады, салдық құрамын, серілік жолына түсемін, тым болмаса қыз атағым қалсын” деп, әкесі мен шешесінің уәдесін алып, дегенін істетті. Міне қыз осылай, он үшінен бастап салдық құрды. Мына жағы — Талас, мына жағы — Ыстықкөл, Жаркент, Қарқара, Шу елдерін тегіс аралап келген беті бұл. Көшті бастайтын да, сұрағанға жөн айтатын да — өзі. Мен қыздың өкіл әкесі едім, Қырмызы болсып деп атын қойған мен едім. Жасымнан әкесімен дос едім. Әкесі Исақ — Дулан батырдың тұқымы, атақты батыр, шешесі Айша сұлу — атақты Төрегелді батырдың қызы. Міне, Дәурен сал шырақ, Қырмызы сенің атақ-даңқыңды, дақпыртыңды есітіп, жүзіңді көргелі, салдығыңды сынағалы келді, әңгіме осы, — дейді ақсақал.

Дәурен сал ел-жұртын жинап: “Ер намысы — ел намысы” деген, елімен ақылдасып, бір сазға ақ үй тіктіріп, мама ағаштарын күмістетіп, керме арқанын жібектен тарттырады. Үйге түрікпен кілем төсетіп, есіктен төрге дейін кестелі атлас көрпе жайдырып, үйдің бау-басқұрларын зерлетіп, уық-керегенің басын күмістетіп, саба сайын қос күміс піспек салып, түйемойнақ оншақты сабаны оң босағаға қойдырады. Сөйтіп Әулиеатадан бергі жердегі сері жігіттерді: Майкөт, Майлықожа, Сарбас, Тоқтағұл ақындарды, Балқыбек, Сауытбек, Жиенбай секілді шешен, жырау құрбыларын шақыртып, Қырмызы салды ауылымен күтеді. Қырғыз, қазақтың ортақ жайлауы Сусамыр төрінде жұрт түрлі сауық-салтанат құрып, тамашалап жатады. Күйші күйін тартып, сал-серілер салдығын құрып, ақын-жыраулар төгіліп жыр айтады. Әсіресе:

Қолға алсын домбырасын Майлықожа,
Өнерге неше алуан сайлы қожа.
Дәурен сал туысыңа ризамын,
Қазақтан шыққан едің жампоз таза,

— деген Майлықожаның:

Атамыз Ботпай, Шымыр, Сиқым, Жаныс,
Төрт Дулат атпен жүрсе алты ай алыс.
Төбемді көкке елі жеткізбедің,
Маңдайым сені берген кере қарыс,

— деген Сарыбастың:

Асыл туған Дәурен сал,
 Жегіздің шекер, бал мен жал.
 Алты қабат Алатау,
 Қазықұрт пен Қаратау,
 Көрмедім сіздей жомарт, дәу,

— деген Тоқтағұлдың сөздері жұрттың көкейінен шығады. Қырмызы қыз сүйіріктей нәзік ақ саусағымен шаң қобызын шалып, қомызын тартады. Той тарқап, еліне аттанар алдында:

Аспара, Меркі жеріңіз,
 Дулат-Ботбай еліңіз.
 Дәурен даңқың жер жарып,
 Көкейден кетпеп едіңіз.
 Келіп едім даңқыңа,
 Разымын халқыңа.
 Жыр шығарып, күй төккен
 Өнерлі қауым-жалпыңа.
 Мейманды жақсы күткендей
 Еліңнің жақсы салтына.
 Қырмызыдай құрбыңның,
 Жеткенде баға-парқына.
 Көздерің жетсе деп едім
 Қырмызының нарқына.
 Тілегімді айтайың,
 Тоқтасаң қыздың шартына:
 Іздеп кеп ем айылдан,
 Атағыңа жайылған.
 Жігіт қызды іздейтін
 Ата салты байырдан.
 Ағалықтың жолын бер,
 Аман болғын асыл ер.
 Ата-анамды барып көр,
 Мен бір сұңқар тұғырда,
 Томағамды алып бер,

— деп ризашылығын білдіріп тілегін айтады. Қыздың сән-салтанатына, ақыл-парасатына әбден риза болған Дәурен сал жауап қайтады:

Қош, сау бол, сал қарындас, Қырмызым-ай,
 Аспанның таң шолпаны, жұлдызым-ай.
 Сәлем де ата-атаңа сені туған,

Ұжмақтың райхан гүл үр қызындай,
 Барамын тірі болсам ат арыгып,
 Атақты ақ қалпақты қырғызың-ай,
 Қазақтың ортасында Дәурен салмын,
 Өнердің арқасында жүрген жанмын,
 Беріп кет бір белгіні ұмытпасқа,
 Шырағым сендей қызға мен де зармын.

Қырмызы:

Туған жерім Атбашы,
 Жүрегім дейді айтпашы.
 Ертең елге көшеміз,
 Дәурен сал, қош бол, топ башы.
 Мен тұлпардың құлыны,
 Түседі кімнің ноқтасы.
 Мінеки, алтын жүзігім,
 Көзімдей көріп сақташы,

— деп, сақинасын Дәурен салға беріп, қимастықпен еліне қайтады.

Дәурен сал кейін Қырмызыны іздеп барып, қырғыздардың арасында бір жыл тұрып, отыз күн той жасап, қызды еліне алып қайтады. Жүрерінде ата-енесіне:

— “Шаруа түбі — кеніш, саудагер түбі — борыш, таздың шашы сұйық, салдың аты сұйық” деген қазақ қырғыздың мақалы бар, енді екеуін де салдықты тастаңдар, — деп өтінеді. Еліне келген соң, Сыпатай батырды шақырып батасын алып, екеуі де салдықты біржолата қояды.

Дәуреннің салдықты тастаған себебі осы екен. Бұл әңгімені тыңдаған алты сал таң-тамаша қалып, еліне қайтыпты.

Кенен Әзірбаев дәл осылай Сарбас, Әлмен, Әмір ақындар туралы да құлақ құрышын қандырғандай керемет қызық әңгімелер айтушы еді, амал не, солардың көбі хатқа түспей қалды.

1972 жылы Жамбылдың 125 жылдығы тойланды. Осы тойға Кененді алып келуге мен арнайы тапсырма алдым да, Төрткен, Тасыған, милиция полковнигі Манан Иманбаев төртеуіміз Жамбыл облысы, Қордай ауданы, Киров колхозындағы ақынның үйіне келіп жеттік.

Атамыз киіз үйдің оң жақ төрінде қалың төсектің үстінде көпшікке шынтақтап отыр екен, кіріп сәлем бердік. Сәлемімізді

салқындау қабылдады. Өдеттегідей аман-саулықты, жай-жапсарды қазбалап сұраған жоқ. Сәл кідірістен кейін Нәсіқа шешейге қарап:

— Неғып отырсындар, мына баладар (балалар дегенді осылай айтушы еді — М. Ж.) жолдан шөлдеп келген шығар, сусын бермейсіңдер ме, — деді. Қымыз келді, шөл басылған соң:

— Ата, — деп мен сөз бастадым, — естіп жатқан шығарсыз, ертең емес арғы күні Алматыда Жамбылдың 125 жылдық тойы өтеді, осыған шақыртушы болып келіп отырмыз, бүгін салқын түсе жүруіміз керек, ертең тынығасыз, арғы күні жиынға қатысасыз, тапсырма осылай, — дедім.

Киіз үйдің керегесінен алысқа көз тастап Кенекен біраз үнсіз отырды да:

— Тойларың құтты болсын, қарақтарың, Алматыдағылар Кененді баяғыдай айтса шауып жетіп келеді деп ойлайды-ау сірә, бүгінде қарға адым жер мұң болып отырған жоқ па, жолға жүрегім шыдамайды, өзім оңып тұрғандай, оның үстіне мына дәрігерлер де жарты күн жұмалап көкпар қып тастапты, бара алмаймын, — деді.

Бәріміз де дағдарып қалдық Сәлден соң Нәсіқа шешей: "Әй, Кенен, ауылға жете алмай, жолда өліп қаламын деп қорқып отырсың ба, өлмейтін пенде жоқ, өлмесе ата-бабаң қайда кетті, Кебекбай қайда, Ноғайбай қайда, Сүйінбай қайда, Жамбыл қайда? Өлсең балаларың "Атамай", атамайлап, жылап алып келіп көмеді, шақырып отырған ел-жұрттан ұят емес пе, балаларыңның сағын сындырма, жолға дайындал", — деді.

Бір жағынан күліп айтқанмен, шешеміздің даусы әжептеуір салмақтылау шықты. Ақын не айтар екен деп біз тағы дағдардық. Біраз үнсіз отырдық. Жарайды дей қоймаған соң, мен сөзге тағы да араластым:

— Кенеке, есіңізде ме, 1937 жылы Жамбыл тоқсан екі жасында жердің түбіне — Тбилисиге Шота Руставелидің өз тойы да емес, оның "Жолбарыс терісін жамылған батыр" деген поэмасының 750 жылдығына барды. Сонда қолтығынан демеп сіз жүрдіңіз қасында. Үйдің іргесінде — Алматыда өтіп жатқан бабаңыздың тойына бармаймын дейсіз, Қордай түгіл бұл тойға жер-жерден, тіпті итарқасы қияннан — Бангладештен де кісілер қатысқалы жатыр, сіз тірі Жамбыл емессіз бе, не ойлайды, халық не дейді, мұныңызды партия қалай түсінеді, — дедім.

— Бармаймын деп отырмын ба, қу кәрілік кімді оңдырған, шідерлеп, матап, шемендеп отырған жоқ па түге, дегенмен болмас, әй Нәсіқа, тәуекел, киімді өзің де жолға қам қыл, — деді.

Бәріміз мәз-мейрам болдық, киімдерін әкелді. Кенекен кейінгі кезде әбден толып кеткен, киімдерінің бірі дәл келмей әлек болдық. Ордендерін тағып, әйтеуір сағат төрттерде жолға шықтық. Кенекең өз "Волгасына" мінді, машинаны Тасығанға айдатты, қасына Нәсиқа шешейді және мені отырғызды.

Үйден шығарда: "Осы ауыл Кенен қашан тәуір болады деп отырған жоқ, қашан өледі деп отыр, бой жазып барады дейтін шығар, ауылдың ішінен тезірек өт, ағайын-туғанның көбі бүгінде Тарғапта, көрмегелі көп болды, аңсаған ел білсе жүргізбейді, Тарғапқа тоқтама", — деп Тасығанды пысықтап жатты.

Машинаға мініп, үлкен жолға түскен соң, көптен көрмеген Шұбарбайтал, Қопа, Ойжайлау, Отар өңірі көзіне оттай басылып, ақынның көңілі көтерілді. Машина бір жүріп кетсе қоя ма, жердің апшысын қуырып, әні-міне дегенше Тарғапқа да кеп қалдық.

— Шіркін, зулаған заман-ай, бұл ара Жамбылмен талай жүрген жолым еді, біздің ауылдан Қастекке екі қонып жетуші ек, енді міне көзді ашып-жұмғанша Тарғапты да басып өттік, — деп, бір күрсініп алды да, Жамбыл жайында бірде өлең, бірде кара сөз араласқан үзік-үзік байтақ әңгімені бастап кетті:

— Мен Жәкенді ең алғаш қырғыздың манабы Шабданның асында көрдім:

**Кісі екен алпыс жасты алқымдаған,
Салдықтың самалымен салқындаған.
Домбыра ап төңірекке қарағанда,
От болып екі көзі жарқылдаған.**

**Ауызда айтар сөзі іркілмеген,
Қызынса қияғынан мұртын жеген.
Ақырып домбыраны сабағанда,
Шіркіннің екі иығы бүлкілдеген.
Сөйлесе досын мақтап, қасын даттап,
Нөсердей дүркін-дүркін дүркіндеген.**

Сол асқа не бір ақын, айтулы әнші, күйшілер келді, домбыраға, қияққа, сырнайға, сыбызғыға қосылып айтады, танның атысы, күннің батысы ақынға да, әншіге де, күйшіге де дамыл болған жоқ. Солардың ішіндегі ең даңқы асқандары: Жамбыл, Қалмырза, Тоқтағұл, Өмірзақ, Кенжеқара, Арқабай еді. Арқабай Майкөттің баласы, мен сол жолы "Көпшілік, тында әнімді" деген өлең айтып, әншілігім мен ақындығым қырғыз, қазаққа бірдей тарады. Тоқтағұл мен Қалмырзадай қырғыздың әйгілі ақындары, Сағымбайдай аруақты

манасшыны арнайы шақырып, жас бұлбұл — деп қолпаштап, үнімді тыңдады, Жамбылдың оң батасын алып, тұсауым кесіліп, жолым да, бағым да ашылды. Содан бастап өле-өлгенше Жамбылдың соңына еріп, қолтығынан демеп жүрдім, жақын шәкірті, үзеңгілес серігі болдым.

Жамбылдың бірге жүріп сырын алдым,
 Үлгісін, өнегесін жиып алдым.
 Болсақта Шапырашты, Дулат — екеу,
 Ат қинап ауылымнан жиі бардым.

Сөзіме айтсам менің сенесіңіз,
 Екеуміз ескі жырға төрешіміз
 Өнердің тұнығынан қалқып алып,
 Екеуміз келешекке бересіміз.

Жамбылдың бір мінезі — мақтанбайтын,
 Бой тартып сайысудан сақтанбайтын.
 Қажырлы қайратынан қайрақ істеп,
 Үскірік бораңдатып ақпаңдайтын.
 Әжуа, қалжыңға да қапелімде,
 Шап етіп шауып қалар қақпаңдайтын.
 Бір сөзден әділ айтқан танбайтұғын,
 Өмірде адалдықты таңдайтұғын.
 Жақпаған, жақтырмаған адамына,
 Сараңнан да сараң боп тамбайтұғын.

Адамды алғаш сөзден танитұғын,
 Қанжардан өткір тілді жанитұғын.
 Қатты құрт, қара бидай ниет қылса,
 Қарық боп соған түгел жаритұғын.
 Сенгіш еді досына ауырғанда,
 Ем болып айтқан сөзің даритұғын.
 Өмірден жазатайым опық жесе,
 Бір күнде бір жылғыдай аритұғын.

Кенекең тұсауын алған жорғадай дамылсыз жырлап келеді, біз ұйып тыңдап келеміз, бір сөзі бір сөзінен асып жатқан, таусылмайтын ұзақ дастандай көрінді бізге, сөйтсек бұл Кенекеңнің ұстазына арнаған ескерткіші — парыз жыры — “Жамбыл жыры” екен.

Самсыға да келіп қалған екенбіз.

— Жәкең күлкішіл еді ғой, — деп Кенекең тағы бір әңгімені бастап кетті. Бір күні екеуміз осы Самсыда

Шынжырбай деген мұғалімнің үйіне қондық. Түнімен өлең айттық. Ертеңіне аттанғалы жатқанымызда жұмысқа кетіп бара жатқан бір топ колхозшы әйелдер бұрылып келіп, Жамбылға өлең айтыңызшы деп жалынып қоймаған соң, Жәкең домбыра алып былай деді:

Өлең айтып бер дейді келіндерім,
Келген екен шырағым келімдерің.
Өлең айтып келінге бермей қойсам,
Сыртқа шығып бұртитар еріндерін.

Өксігенмен келмейді баяғымды,
Қымтап салар кемпір жоқ аяғымды.
Балалар кемпір алып бермей қойды,
Босаңсыды деді ме таяғымды.
Жасымда жорға мініп, сұлу құштым,
Несін мақтан қылайын өткен істің.
Ұзынынан қысқасы озып кетіп,
Мәнісі де болмады-ау бұл байғұстың...

— дегенде, мұны естіген әйелдер тұра қашты.

Жамбыл бір күні Түрген жақтағы жекжаттарын аралап қайтып келе жатып шөлдейді. Жол шетінде тұрған бір ақ отауға келсе, үйдің көлеңкесінде толық келген бір жас әйел теңкиіп жатқан көрінеді. Жамбыл:

— Қарағым, жолаушы едім, шөлдеп келемін, сусының бар ма? — депті. Әйел теріс қарай бір аунап түсіп, үндемей жата беріпті. Жауап қатпаған соң Жамбыл әріректегі тұрған үлкен ақ үйге келеді. Іргені түріп қойып бірталай адамдар шөй ішіп отырады. Бұл белгілі Саймасай болыстың үйі екен.

— Жамбылдың атын ұстандар, аттан түсіріңдер — дейді Саймасай.

— Анау үй кімдікі? — деп сұрайды Жамбыл.

— Ол біздің ініміз Алмасайдың үйі, — дейді. Ішке кіріп Жамбыл жайғасады.

— Шәй қайнағанша сөйлей отырыңыз, — депті Саймасай. Сонда Жамбыл:

Жолаушылап алыстан шөлдеп келдім,
Бір жұтым сусыны бар ел деп келдім.
Ақ отауда теңкиген біреу жатыр,
Тілі жоқ, жөн білмейтін көр деп келдім.
Жиреншедей сөзі бар Ер Қосайдың,
Қызғалдақтай жүзі бар Саймасайдың.

Үйіне кісі келсе жақтырмайтын,
 Кесірілі қатыны бар Алмасайдың.
 Қайран ерлер сондайға қор боп жүр-ау,
 Бішқысы жоқ дәміндей ішкен шәйдің.
 Қызыр шалған ерлерге қырсық болып,
 Кесірі тиер ме екен осындайдың,

— депті. Саймасай ұялғаннан жер болып, ат-шапан айыбын тартып, елге жая көрмеңіз деп, жалынып, жалбарынып қалыпты. Айтпа, айта көрме деген сөздің әдеті емес пе, бұл әңгіме ертеңіне-ақ төңірекке түгел тарап кетіпті.

Ұзынағаштың тұсына келгенімізде, Кенекен: "Мына онға бұрылған жол Жәкеңнің мавзолейіне барады-ау, тап осы жерде баяғыда базар болушы еді. Базар, Назар екі балам қатар өліп, жылап-еңіреп жүрген кезім еді, бір күні осы Ұзынағаштың базарына келдім." Ойда жоқта Жәкең жолыға кетті:

— Кененжанбысың-әй, атыңның бұты тыртып, өзіңнің мойның қылақып, не боп кеткенсің, ер-азамат болған іске берік болу керек, құдайдың өзі берді, өзі алды, әлі жассың, бүйтіп жасық болма, — деп қайғымды бөліп, көңілімді көтерді. Көркемжан туғанда арнайы құтты болсын айтып келіп, екі-үш күндей өлең-жырға кенелтіп кетіп еді, жарықтық, — деп бұрынырақ өткен Жамбыл тойын еске түсірді.

— Осыдан тура отыз төрт жыл бұрын 1938 жылы Жамбыл ақындығының 75 жылдығы болды. Көршілес қырғыздан бұ тойға апрельдің он бірі күні кешкісін Қуанышбек Маликов, Халық Әкиев бастаған он екі адам Жәкеңнің үйіне келіп түсті, оларды Диқан Әбілов, Қалмақан Әбдіқадыров үшеуіміз қарсы алдық. Елдің ежелгі салтымен Халық пен Алымқұл қайымдасып, Жамбылға қырғыз халқынан құтты болсын айтып, сәлемін жеткізді.

Халық:

Ақ қалпақты қырғыздан
 Құтты айтып келген шақ.
 Аман-есен жүрмісің,
 Қария Жамбыл, денің сақ.
 Әтір ауа, тұнық су,
 Төрден сәлем береміз.
 Ай жүзіндей жайнаған,
 Көлден сәлем береміз.

Алымқұл:

Бұлбұлдай үні сайраған,
 Жерден сәлем береміз.

Ақ қалпақты қырғызың —
Елден сәлем береміз.

Халық:

Алтын жазу Одақтың
Тудан сәлем береміз.
Астанамыз Фрунзе,
Шудан сәлем береміз.
Бауырластық, туғандық,
Сүйген сәлем береміз.

Алымқұл:

Қазақта Жамбыл ақсақал,
Жырдың кенін ашқансың.
Бүгінде қайта жасарып,
Қайғы-шерің басқансың.
Заманында Лениннің,
Балқып нұрға батқансың.

Халық:

Құрметтеп еліңіз,
Ленин орден тақтырған.
Парқыңа жетіп партия,
Балапандай бақтырған.

Алымқұл:

Бұлбұл еді Тоқтағұл,
Өзіңіздей сайраған.
Айыпты қылып бай-манап,
Алты айлық жерге айдаған.

Халық:

Алдында Жамбыл қария,
Сайрап тұрған шағымыз.
Сізге бала болсақ та,
Кейінгі жасқа кәріміз.

Алымқұл:

Лениндік дәуірде,
Бақыттымыз бәріміз.
Халық ақыны байқасақ,
Ашылған екен бағымыз.

Халық:

Қазақтың сізсіз Жамбылы,
Қырғыздың Тоқом даңғылы.
Жырларыңды жаттаған,
Еліміздің барлығы.

Алымқұл:

Міне келіп сізбенен,
Сәлемдескен шағымыз.
Ұзақ өмір тілейміз,
Ардақты Жамбыл қартымыз.

Халық:

Ильичтің салған жолында,
Жасардық қайта бәріміз.
Жарқырай берсін қарт Жамбыл,
Әлемге жаққан шамыңыз.

Тоқсан үш жастағы Жәкен сағынысқан қонақтармен құшақтасып көрісіп, сөздеріне әбден риза болды, қанаттанып, қуанып, жиналғандарды күлдіріп отырды. Бие сойылды, ел жиналды, кешке қарай:

Айқай салсам алысқа үнім барар,
Күйге салсам күйқылжып күйім барар.
Жиылған жұрт, сөзімде жалған бар ма,
Тоқсандағы Жамбылда арман бар ма,
Мендей қылып асқақ ән салған бар ма?

— деп, Алатаудан асырып мен де ән шырқадым, ел риза болысты. Менен кейін кезекті Халық Әкиев алды:

Ежелден қырғыз, қазақ табысқан ел,
Көп ықылым ескілікте барысқан ел.
Жазығын жарлы, жалшы, дихан тартып,
Ер өлсе құн үшін қыз алысқан ел.
Бүгінде қырғыз, қазақ қандай елміз,
Өшпейтін асыл гауһар шамдай елміз.
Ильичтің, партияның нұры ішінде,
Ай батпай, ашық атқан таңдай елміз.
Тоқсаннан Жамбыл міне жасың өтті,
СССР өлкесіне даңқың кетті.
Бақытты қарияның бірі екенсің,
Аңсаған арманыңа келіп жеттің.

Одан соң Алымқұл жырлады.

**Халық, Алымқұл, Қуанышбек:
Жалы болса ат болады,
Жағасы болса тон болады.
Қызыл өрік бұл қомыз,
Қолға тиесе сөз болады,**

— деп Жәкеңе қырғыздың қомызын ұсынып, ақ қалпағын кигізіп, шапанын жапты. Сонда Жамбыл:

**Басымда ақ қалпағым қызылдан шоқ,
Бұл сияқты қалпақты кигенім жоқ.
Кигенім үстімдегі алтын тоным,
Тоқсан жасқа келгенде болды жолым,**

— деп меймандарды айналып-толғанып, оларға жолын берді. Сөйтіп, таңның атысы, күннің батысы екі күн жыр төгілді.

Әңгіме де аяқталды, біз де Алматыға келіп жеттік. Кенекең сәл шаршағаны болмаса, қиналған жоқ, ертеңіне, июннің тоғызы күні астананың Ленин сарайында ұлы ұстазы Жамбылдың 125 жылдық тойының салтанатты мәжілісіне қатысты, құр келген жоқ, әлгінде біз тыңдаған, аса бір махаббатпен өрнектеген "Жамбыл — жыр" атты дастанын тарту етті. Тойға талай елден өкіл қатысты. Жамбыл туралы баяндаманы ақын Әбділдә Тәжібаев жасады.

Келесі күні, июннің оны күні, тойдың жалғасы Жамбылдың ауылында, алма бағының ішінде өтті. Баққа көп үй тігілген екен, Кененді біреуіне түсірді, біз қасында болдық. Денсаулығының нашарлығына әрі шаршағанына қарамастан Жәкеңнің аруағы үшін келген Кенекең, Жамбылдың баласы Тезекбайға әкесінің тойына құтты болсын айтты. Дәм ауыз тиген соң кешкілей "Көк дөненіне" от алдыртып, Қордайға тартты да кетті. Бұл Кенен Әзірбаевтың аяулы Алматыға, ұлы ұстазының ауылына соңғы рет келуі еді...

□□□□

Жамбыл тойын өткізе салысымен іле-шала республика жұртшылығы тағы бір жыр мейрамының — Кенен Әзірбаевтың 90 жылдығының қамына кірісті. Той қарсаңында екі жыл бойы көптеген теле-радиодан хабарлар беріліп, оқу орындарында, аудан, облыс орталықтарында ақынға арналған әдеби кештер, жиындар, айтыстар, конкурстар өткізілді, газет-журналдарға естелік мақалалар жарияланды, ақындар жарыса өлең арнады.

Осы оқиғаға арнап "Жазушы" баспасы Кененнің бір томдық таңдамалы жинағын шығарды. Әбділдә Тәжібаев, Шерияздан Елеуенков, Әбілмәжін Жұмабаев және осы жолдардың авторы (кітап менің құрастыруыммен және алғы сөзіммен шыққан еді. М. Ж.) төртеуіміз тойдың алдында сыры кеппеген жыр жинағын әкеліп ақынға табыс еттік. Кітапты қолына алып, кеудесіне қысып сүйді де: "Өлмеді деген осы да, көсегелерің көгерсін қарақтарым, көп рахмет. Көрмесендер де естігендерің бар шығар, қазақта ілгеріде не бір айтулы ас берілген, жиын өткізілген ғой, бірақ ешбір ақынға мұндай той жасады дегенді естіген де, көрген де емеспін. Осының бәрін жасап отырған халқыма мың алғыс, партияма шексіз алғыс. Армансыз адам жоқ дейді, мына мен армансызбын, армансыз адам алдарыңда отыр. Сіңірі шыққан, дінкесі құрыған кедей едім, өнердің, жаңа заманның арқасында осынша жасқа, осынша бақытқа жеттім, бәрін де көрдім, енді менің ешқандай арманым жоқ" — деп, аса бір сезіммен, даналықпен тебіренген еді. Ақынның өзі айтқандай: "Көкшолағы Кененнің дүлдүл болған, өзі совет халқына бұлбұл болған", аталы жасқа жеткен, даңқы асқан, аты аңызға айналған заманы еді бұл шынында.

Қазақ жері импровизацияның туын тігіп, қанатын жайған жер. Сондықтан да жырдың тойы — елдің, туған жердің тойы. Дүниежүзі мәдениеті тарихында бұрын-соңды болып көрмеген бір тойды — Жамбыл ақындығының 75 жылдығын — қазақ халқы бұрын да дүрілдетіп, дуылдатып өткізген. Сондай жарқын өнердің мейрамы — Кенен Әзірбаевтың 90 жылдығы, өнер жолының 75 жылдығы — ақынның туып-өскен жерінде, Жамбыл облысы, Красногор ауданы, Киров атындағы колхозда, Бөлдек тауының етегінде 1974 жылы 22-23 июнь күндері өткізілді.

Той халық мерекесіне айналды. 217 үй тігілді. "Мәтібұлақ", "Бозторғай" аталатын дала ресторандары салынды, дүкендер орналастырылып, кең алқап жәрменкеге айналды. Табаны қызған небір сәйгүліктердің жорға жарысында, тай, құнап, дөнен, бесті, ат бәйгесінде бағы сынға түсті (бәйгеге бас-аяғы 172 ат қосылды). Палуандар белдесіп, ұлттық ойындар өткізілді. Үш күн бойы әншілер тамылжытып ән салып, күйшілер күйін төгіп, ақындар жырын ақтарып, суырылып айтысқа шықты. Әбден делебесі қозған ақындар қиқу салса ауыздықпен алысқан, табаны қызған тұлпардай, өлеңнің селін ағызып, жырдың топанын қаптатқандай болды. Бибігүл Төлегенова, Фарифолла Құрманғалиев, Серке Қожамқұлов қатысқан Қазақстан өнер шеберлерінің мерекелік концерті болды. Айтысқа түскен ақындардан Әсімхан Қосбасаров пен Мұқаш

Байбатыровтың, Өмірбек Қабылов пен Әбдіәкім Жәйімбетовтың, Қазыбай Бижанов пен Сағатай Оңғарбаевтың, Асылқұл Бұрбаев пен Манап Көкеновтың сөздері көңілден шықты. Жамбылдың немересі Әлімқұл мен Кененнің шәкірттері Қазыбай Бижанов, Аяз Бетбаев, Асылқұл Бұрбаев қарт ақын Мұқаш Байбатыров арнау өлеңдер айтып, елді де, Кенекемнің өзін де риза етті.

Жиырма үшінші июнь күні таңертеңгі сағат онда салтанатты жиналыс басталды. Үш күн бойына жан-жақтан мұнда ағылып келіп жатқан машина мен адамда есеп болған жоқ, халық өте көп жиналды. Совет әдебиетін дамытуға сіңірген зор еңбегі үшін Кенекен Ленин орденімен наградталды. Қазақстан Коммунистік Партиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің Президиумы мен Министрлер Советінің, КПСС Орталық Комитеті Саяси бюросының мүшесі, Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің бірінші секретары Д. А. Қонаев жолдастың қарт ақынға жолдаған құттықтау хаты жарияланды. Онда: "Құрметті Кенекен, Сіздің дарқан дарыныңыз, творчестволық жолыңыз және қоғамдық жемісті еңбегіңіз партия мен халыққа адал қызмет етудің, жарқын болашағымыз коммунизм орнату күресіне азаматтық, ақындық тұрғыдан белсене ат салысудың өнегелі үлгісі боп саналады. Сіздің асқақ шабытыңыздың шалқар көзі — жаңарған Қазақстан, Коммунистік партия мен совет халқының ерлік жеңістері. Сізді халықтың зор сүйіспеншілігіне бөлеп, жұртшылыққа әйгілі еткен тамаша өнеріңіз бен жырларыңыз бұл күнде социалистік мәдениетіміздің алтын қорына еніп, оның рухани қазынасына, мақтанышына айналып отыр. Торқалы тойыңыз үстінде, Сізге берік денсаулық, ұзақ өмір тілеп, туысқан совет әдебиеті мен өнерінің игілігіне әлі де жемісті еңбек ете беруіңізге тілектестік білдіреміз" — делінген.

Жиналыста ақынның өмірі жөнінде Әбділә Әжібаев баяндама жасап, СССР Жазушылар Одағы Басқармасының бірінші секретары Георгий Марков, Лениндік және Мемлекеттік сыйлықтардың лауреаты, әйгілі совет жазушысы Шыңғыс Айтматов, Асқар Тоқмағамбетов, Сапарғали Бегалин, Еркеғали Рахмадиев тағы басқа да көптеген адамдар тебірене сөз сөйледі. Соның бәрін қарт ақын зор ризашылықпен ұйып тындады. Георгий Марковтың: "Совет оқушылары Кенен Әзірбаевтың есімін халық әдебиетінің аса ұлы алыптары Сүлеймен Стальскиймен, Жамбыл Жабаевпен қатар атайды. Кененді бүгінгі Жамбыл, екінші Жамбыл деп біледі" дегені Шыңғыс Айтматовтың: "Кенен ата, осы ұлы тойға жиналған қалың көпшілік! Бүгінгі күн Қазақстан тарихында, оның мәдениеті тарихында мәңгі қалатын ғажап күн болды. Коммунистік

партияның рухани мұраға, ұлттық мәдениетке жасап отырған қамқорлығының жарқын куәсіне, тамаша көрінісіне айналды. Мен Сізге Алатауда қанаттас жатқан, бір туған қырғыз елінің шын жүректен қайнап шыққан жалынды сәлемін жеткізу үшін, ұлы талантыңызға бас иіп, тәж ету үшін әдейі келдім. Сіз, Кенен ата, қазақ-қырғызға тең ортақ ұлы адамсыз. Сіздің тойыңыз — біздің тойымыз, Сіздің мерекеніз — біздің мерекеміз. Бүгінгі ұлан-асыр той ұрпақтарымыздың ұрпақтары аңыз етіп айтып жүретін ғажап той болды. Қырғыз елі Сізді өзінің ең таңдаулы ұлдары, өзіненбел замандас, үзенгілес, дәмдес болған, Жетісудағы қырғыз-қазақ жерін бірге араласқан, атағы жер жарған Оспанқұл, Алымқұл, Атай, Халық және басқа да бұлбұлдай сайраған ақындарындай көреді, солардай ардақ тұтып, Сізді өз атамыз, өз ақынымыз, өзіміздің өнердегі асқар Алатауымыз деп есептейді. Ел бақытына туған қадірменді ата, тоқсан жылдық торқалы тойыңыз құтты болсын. Өміріңіз ұзақ болып, қазақ-қырғыз халқының ақ жолтай ретінде Жамбылдай жүз жасап, жарқылдап жырлай беріңіз", — деген сөздері Кенен Әзірбаевқа, оның өлмес мұрасына берілген дәл, биік баға еді.

Сөйтіп, Шыңғыс Айтматов айтқандай, Кененнің тоқсан жылдық тойы жырдың жарқын мейрамына, халықтар достығының айқын салтанатына, совет заманындағы рухани мұраға, өнер қайраткеріне жасалып отырған қамқорлықтың тамаша куәсіне айналды. Тойға қатысушылар кешкісін Кененнің өз үйінде болып, қарт жыраудың қолынан дәм татысып аттанысты.

Халқымыздың пейіліндей кең, жеріндегі байтақ, теңізіндегі терең, тауларындай биік, әп-жырдан туған данадай ақын атамыз Кенен Әзірбаев бәрімізді өзінің саф алтындай таза өнеріне, сұлу келбетіне мәңгі ғашық етіп, ежелгі аңыздар адамындай, 1976 жылдың көктемінде тоқсан екі жасында Сұлутөрдін етегінде, Қордайдың баурайында дүние салды.

Кенекең болмыс-бітімі де, жүріс-тұрысы да бөлек, табиғи дарын-таланты да ешкімге ұқсамайтын, Алатаудың шыңындай ойы да биік, бойы да биік, әсем үнді, ділмәр тілді, мінезге бай, көпшіл, қонақжай ерекше жан еді. Кенекең ғасыр бойы жасаған байтақ мұрасымен, армандай әншілігімен, аққудың қанатындай әдемі, әппақ жібектей сақалымен, бәйтеректей бойымен көзге де, көңілге де өзгеше бір жұмбақ жандай, данышпан абыздай болып көрінетін.

Қайран ақын мәңгілікке көз жұмды, артына өлмейтін, елімен бірге мәңгі жасайтын жарқын із, байтақ мұра қалдырды. Кененді ақындар — жырында, әншілер — әнінде, күйшілер — күйінде жоқтады.

Үкімет пен партия Кененнің есімін мәңгі сақтап қалдыратын шаралар белгіледі: Жамбыл облысы, Красногор совхоз техникумына, Қордай ауданындағы қазақ орта мектебіне, Жамбыл қаласындағы жаңа кинотеатрға, Алматы көшелерінің біріне ақынның есімі берілді, Құрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерваториясы мен Әл-Фараби атындағы Шымкент педагогикалық мәдениет институтының студенттеріне Кенен Әзірбаев атындағы стипендия тағайындалды, тұрған үйіне мемориалдық тақта орнатылды.

Туған Отаны, халқы 1984 жылы сүйікті ақынының жүз жылдығына арнап тағы да ұлан-асыр той жасады. Июнь айының 16-18 арасында қазақ мәдениетінің қара шаңырағы М. Әуезов атындағы драма театрында ақындар айтысы өткізілді. Халқымыздың сүйегіне біткен, ежелден бірге жасасып келе жатқан осы бір ғажайып өнердің қайта өрлеп, қайта дәуірлеп келе жатқандығының куәсі болды. Жер-жерден, республикамыздың түкпір-түкпірінен әрқилы ақын-жыраулар, әншілер, бишілер қатысты, жас таланттар бой көрсетті, сөйтіп халық өнерінің үнемі дами беретіндігін дәлелдеп берді — біз осыған қуандық.

Салтанатты жиналыс астанадағы Ленин атындағы мәдениет сарайында июнның 6-күні өтті. Жиналысты Қазақ ССР Министрлер Советінің председателі Н. Ә. Назарбаев ашты. Академик Зәки Ахметов Кенен Әзірбаевтың өмірі мен творчествосы туралы баяндама жасады. Июньның 29-30 күндері той ақынның туған ауылында өтті.

Коммунистік партия, совет үкіметі Кенен Әзірбаевтың еңбегі мен өнерін жоғары бағалады: Ленин, Еңбек Қызыл Ту, екі рет Құрмет Белгісі ордендерімен, көптеген медальдармен, жеті рет Қазақ ССР Жоғарғы Советінің Құрмет грамотасымен наградтады. Қазақ ССР-ның Халық ақыны, Қазақ ССР-ның еңбек сіңірген өнер қайраткері атағы берілді, СССР Жазушылар Одағының, СССР Композиторлар Одағының мүшесі еді. Өзі айтқандай, партияның қамқорлығы арқасында, кедей Кенен өнердің дәл осылай, атақты перзенті болды.

Ақынның он жеті дастан, жүзге жуық ән, оннан астам айтыс, мыңға тарта өлең, халық қазынасын жинаған том-том қолжазбалары қалды. Ән, жыр жинақтары баспадан үздіксіз шығып тұрды: "Өлеңдер жинағы" (1947), "Әли батыр" (1951), "Өлеңдері мен дастандары" (1953), "Әндері" (1955), "Өлеңдері мен дастандары және ән текстері" (1961), "Өмірімнің әндері" (1961), "Шығармалар жинағы" (1967), "Аңыздар сыры" (1969), "Таңдамалы шығармалары" (1974), "Кенен Әзірбаев" (Таңдамалы шығармаларының екі томдығы, 1984), "Шырқа лаусым" (Әндер жинағы, 1984), "Песни горы и степей" (орыс тілінде, 1984) т. б.

Екі бірдей ғасырды басынан кешкен Кененнің өмірі — өз халқының өмірі, оның тағдыры — өз елінің тағдыры еді. Ол ескінің соңы, жаңаның басы болған ежелгі замандардан келе жатқан баба жыраулар дәстүрін жаңғыртып, оған жаңа мазмұн, жаңа сипат берген, жаңа дәстүрге айналдырған ұлы Жамбылдың ең үздік шәкірті болды, сөйтіп, ұстазының жыраулық, жыршылық, ақындық мектебінен өтті. Өмір бойы совет халқының ізгі арманын жырлады. Отанды, социалистік дәуірді эпикалық көлемде жырлайтын Жамбыл сияқты эпостық дәстүрді ұстанды. Сүйінбай, Майкөт, Бақтыбай, Құлмамбет, Сарбас, Жамбыл, Өмірзақ, Қалмырза, Тоғалақ, Тоқтағұл, Төкпе, Халық, Алымқұл, Османқұл секілді қырғыз-қазақ тілінде бірдей жырлады.

Кенен Әзірбаев — сан өнерді жарастырып тең ұстаған ұлы өнерпаз: жырау, әрі ақын, жыршы әрі күйші, әнші, әрі композитор, шежіреші әрі ел мұрасын сақтаушы үлкен қайраткер. Оның байтақ мұрасын халқымыздың биік эстетикалық мұраты есебінде ұрпаққа үздіксіз қызмет ете береді, ғалымдар тарапынан зерттеле береді. Қашанда оның аты ұлы Жамбылдың есімімен егіздің сыңарындай бірге аталатын болады. Жамбыл мен Кенен маңдайындағы қос шырақтай, халық поэзиясының айы мен жұлдызындай, мәңгі бірге жасайды, домбыраның қос ішегіндей бірге күй шертеді, жыл асқан сайын арман, құдырет, аңыз адамдарына айнала береді, алыстаған сайын Алатаудай сұлуланып, биіктей береді. Өйткені, ол "өлді деуге бола ма, айтыңдаршы, өлмейтұғын артына сөз қалдырған" деп, данышпан Абай айтқандай, артына өлмейтұғын сөз, өшпейтұғын өнеге қалдырған ақын.

1984 жыл.